

IX. évf. 104. sz. 2018. május

KAKTUSZ ÉS POZSGÁS

A Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság internetes újságja

„Sok érték veszett már el az emberiség kárára úgy, hogy azok, kik sok tapasztalatot hordtak össze önmagukban, azt üzleti titokként szigorúan megőrizték s magukkal vitték a másvilágra is. Úgy tűnik fel nekem, mintha ezek tolvajok lennének, mert az emberi fejlődés eredményét, saját tudásukat, önző célokból utódaiktól s fajrokonaiktól eltulajdonították.” (1927)

dr. FÖLDI FERENC

Az Országos Magyar Kertészeti Egyesület Kaktuszkedvelők Szakosztálya Elnöke

Debreceni Pozsgástár

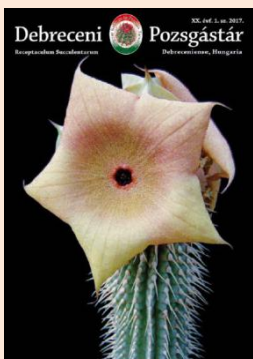
Egy évre csak 5.000,-Ft!

Érdeklék a pozsgásnövények, a kaktuszok?

A világ élvonalába tartozó írásokat akar olvasni újonnan felfedezett növényekről?

Ismerni akarja élőhelyüket? Szeretné beszerezni e növényeket?

Színvonalas, teljesen színes és pontosan megjelenő folyóiratot szeretne?

Debreceni Pozsgástár

Megjelenik évente négy alkalommal, újságként 60 teljesen színes, összesen 240 oldalon, kiváló színes képekkel.

A postai költség bérmentesítve a megadott címig!

Előfizetés történhet belföldi rózsaszínű postai utalványon és banki átutalással a

Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület számlaszámára:

60600084-14000072, Hajdú Takarékszövetkezet.

Újságunkat régebbi előfizetőinknek is csak akkor tudjuk postázni, ha az éves előfizetési díjat befizették!

Érdeklődés, információ: Szászi Róbert, e-posta: nogorobert@gmail.com, tel: 30/425-6067

Barizs Dániel, e-posta: barizs56@gmail.com

KAKTUSZ és POZSGÁS

Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület internetes újságja

Kiadja: Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság Közhasznú Egyesület, Debrecen

4078 Debrecen-Haláp, Tanya 93. E-posta: nogorobert@gmail.com

Szerkesztőség: m.kaktusz.es.pozsgas.tarsasag@gmail.com

Elérhető honlapunkon: <http://kaktusz-es-pozsgas-tarsasag.hu/hirleveleink>

Készíti: Ficzer Miklós

© Ficzer Miklós © Magyar Kaktusz és Pozsgás Társaság, Debrecen

A DEBRECENI POZSGÁSTÁR OLVASÓIHOZ

Kérjük a Debreceni Pozsgástár olvasóit, hogy aki a negyedévek végén nem kapja meg a Debreceni Pozsgástárt, azt feltétlenül jelezze az alábbi elérhetőségen: nogorobert@gmail.com Jelzésük azért fontos, mert a Debreceni Pozsgástár postázásához napra kész nyilvántartás szükséges. Csak így kerülhető el a postázás esetleges elmaradásával járó kellemetlenség. Sajnos, akaratunkon kívüli okok miatt minden negyedévben előfordul néhány kézbesítés elmaradás. Az elmaradások gyors pótlásához kérjük mielőbbi visszajelzésüket az következő elérhetőségeken: *Szászi Róbert*, e-posta: nogorobert@gmail.com, tel: 30/425-6067

Megértésüket, segítségüket köszönjük.

„Mindennek tetszeni lehetetlen, akarni együgyűség”

Mindenes Gyűjtemény, 1789.

T A R T A L O M

Címlapon: A természet sziklakertje kaktuszokkal Peruban, Huallanca környékén.

Fotó: *Varga Zoltán*.

Nagy Sándor: A kaktuszok tartásáról. 4. rész.....	4
Hódi Tóth József emlékére	10
Cseri Péter: A növénytréner	10
Hódi Tóth József: A fény és forráság követői – Tálálló jukkák.....	12
Hódi Tóth József: A szárazkert szépsége	14
Nagy Sándor: A biológiai sokféleség napja – május 22.....	18
Ficzere Miklós: A Magyar Fűvész Könyv pozsgás növényei	19
Pozsgás-munkanaptár — aktuális teendők május hónapra	26
Fábián László: Frič-i megnevezések és a ma használatos alakjuk. 4. rész	
Melléklet <i>Alberto Vojtěch Frič</i> , <i>egy rendkívüli életút</i> című sorozathoz	27
Kiss László: Etimológia szótár – <i>lividus</i> - <i>louisae</i>	29
Hátlap – Gyerekek rajzai kaktuszokról: Molnár Ádám és Kókai Máté rajza.	

A KAKTUSZOK TARTÁSÁRÓL

4. RÉSZ

Írta: Nagy Sándor, Jászberény

Az előző részekben beszéltünk kaktuszaink élőhelyéről, a talajukról, a teleltetésükről. Röviden szóltunk a fagyűrészről, illetve a télállóságról és a kaktuszaink tavaszi ébredéséről, valamint az éves öntözési feladatunk néhány fontosabb kérdéseiről. Most a virágoztatás érdekében elvégzendő feladatainkat tekintjük át, amely eléggé összetett, bonyolult és így sok lehetőség van a hibázásra. Arról már szóltunk, hogy a kaktuszok akkor fogják magukat igazán jól érezni nálunk, ha megpróbáljuk az eredeti élőhelyükön megszokott körülményeket biztosítani számukra. Ez csak részben sikerülhet, de meg kell próbálni! A környezeti tényezők közül az öntözéssel nincs gond, hiszen ha egy más cserepes növény esetében sikerül, miért ne tudnánk szabályozni kaktuszainknál? A kaktuszok viszonylag kevés vizet igényelnek, mert egész testfelépítésükben a hosszas vízhiányhoz alkalmazkodtak azzal, hogy vizet képesek raktározni és azt a legtakarékosabb módon használják fel. Például, nincsenek levelek, a tövisek nem adnak le nedvességet, védnek a káros napsugárzástól és részben a levegő nedvességének felvételét is szolgálják a harmatból és a ködből. Mivel a kaktuszok természetes élőhelyén is nagyon alacsony a talaj tápanyagtartalma, így nekünk sem célszerű ezt megváltoztatnunk. Azonban a megfelelő fejlődésükhöz alapvető tápanyagokra szükségük van. A nyugalmi időszak alatt és rögtön az átültetés után 1-2 hétig nem tanácsolnám, mert ilyenkor a tápoldatozás a növény deformálódásához vezethet. Ha a tápoldatozás mellett döntünk, akkor az erőteljesen fejlődő fajokat kéthetente tápoldatozzuk, vigyázva arra, hogy csak a föld felszínét nedvesítsük be.

1. *Selenicereus grandiflorus*

2. *Echinopsis oxygona*

Néhány szót a virágról

A virágok egynehány fajnál már 2-3 éves korban fejlődhetnek, másoknál azonban csak a megfelelő test nagyság, vagy egy bizonyos kor elérése után. A virág általában igen rövid életű. Gyakran csak egy napig, vagy csak egy éjszakán át látható, de lenyűgözően szép. Pl. a *Selenicereus grandiflorus*, az éjkirálynőkaktusz virágának átmérője akár 40 cm is lehet, illata a vaniliára emlékeztető. Ő az, aki alkonyatkor nyílik, éjjel pompázik és a következő reggelén már el is hervad.

A kék szín kivételével a tiszta fehértől a sárgán, pirosan, barnán, zöldön át a mély lila színű virágokkal pompáznak a kaktuszaink. Formáját tekintve, kis harang, gyertya, margaréta vagy apró fénylő, sok színben ismerhető virágai vannak. Az éjszaka után, hajnalban virágzik az *Echinopsis oxygona*. Ezt a növényt már széles körben keresztezték más *Echinopsis* fajokkal, fajtákkal. Véleményem szerint minden "igazi" kaktuszosnak ez volt az első növénye. A trombita alakú virágai gyönyörűek és illatosak, választékuk a világos színtől kezdve a bíbor, piros, narancs és sárga színekig terjed. Egy idősebb növény késő tavasztól egész nyáron több tucat gyönyörű virágot nyit, akár egyszerre is.

3. *Notocactus herteri*

Kezdő gyűjtő esetében szinte kivétel nélkül találkozhat az ember ezzel a kérdéssel: **Miért nem virágzik a kaktuszom?**

Néhány nagyon fontos szabály, amelyeket feltétlenül be kell tartani növényeink megfelelő fejlődése, virágzása érdekében. A sorrend gyakorlatilag elhanyagolható, de mindegyik egyformán fontos, és egymással összefüggésben vannak. Kezdjük talán a legfontosabbal:

- Növényeinknek a nyári időszakban sok napfényre van szükségük. A virágzáshoz is elengedhetetlen a világos hely, ahol intenzív, de nem tűző napsütés éri. A téli pihenő után, március, április közepére fokozatosan szoktassuk a kaktuszokat a napsütéshez, hogy ne égjenek meg. A virágzáshoz legalább napi 6 órai napsütés kell. A biztosabb virágzás elérése érdekében nálam és barátomnál nagyon jól bevált az ősszel használatos (augusztus-szeptember közepéig) cseh gyártmányú őszi műtrágya (NPK 6-12-36 + mikroelemekkel dúsított) használata.

- A kaktuszok többsége csak akkor hajlandó virágozni, ha megfelelő körülmények között teletelhet, azaz pihenhet. Másképp a virágzás elmaradásának egyik legfőbb oka a rossz teletelési körülmény. A locsolást nyáron este, ősszel és tavasszal reggel végezzük, mindig langyos vízzel. Hozzáteszem, az én gyakorlatomban szabály a reggeli öntözés, így a későbbi felmelegedéssel hamarabb felszárad a kaktuszokra esetleg rácsapó víz. Ezzel együtt hideg, boros időben kerülöm az öntözést.

Notocactus bommeliei

4.

Ügyeljünk arra is, különösen az érzékeny kaktuszainknál, mint az Echinocereus, Frailea, Lobivia, Matucana, Rebutia, Trichocereus valamint egyes Gymnocalycium fajok esetében, hogy a gyökérnyak környékén ne legyen pangó víz, mert csak így tudjuk elkerülni a rothadást. Teletetéskor a víz teljes megvonásával ugyan a nyári bőséges virágzást kockáztatjuk, de legalább nincs pusztulás a rothadás miatt.

- Néhány "törpe", mint pld. a Frailea, Mediolobivia, Rebutia vagy néhány argentinai Gymnocalycium faj esetében oda kell figyelni, mert az úgynevezett második növekedési időszakban, augusztusban, szeptemberben újra kell kezdeni az öntözésüket. Ezt követően viszont a rothadás elkerülése miatt az esőtől védeni kell!

- A különböző korú növényeket és a magoncokat elkülönítetten tartjuk, neveljük. A tűzdelt (pikírozott) magoncok folyamatos növekedéséről télen is gondoskodni kell. Mérsékelt öntözzünk, vigyázva arra, hogy talajuk túlságosan ne száradjon ki. Folyamatos szellőztetést is biztosítani kell, de a páratartalom is megfelelő legyen!

- Befejezésül: a kaktuszok tartásának általános szabályai mellett mindenképp nézzünk utána, hogy kaktuszainknak vannak-e, s milyen speciális igényeik?

A virágzás elmaradása azonban komoly figyelmeztető jel is lehet, nem árt az óvatosság! Tapasztalatból tudom, a növényünk csak akkor virágzik, ha jól érzi magát. Ha nincs virág, akkor esetleg kezdetünk gyanakodni, hogy valami megtámadta. Vegyük számba az új szerzeményeinket nem kaptunk-e velük állati kártevőket is "ajándékba"? A legtöbb betegség viszonylag könnyen felismerhető. Abban az esetben, ha valamelyiket már legyőztük, egy "jó darabig" biztosan felismerjük. Tudjuk, akadnak gondozási, tartási hibák okozta betegségek is. Egy megjegyzés: a téli nyugalmi időszak alatti zsugorodás normális jelenség, ne tévesszük össze betegséggel. A betegség lehet valamilyen gombás fertőzés, a belsejéből kiinduló rothadás, vagy éppenséggel valamilyen kártevő, mint atka, pajzstetű, gyapjastetű. Előre bocsájtom, a több évtizedes tapasztalatomból tudom, hogy a legtöbb kaktusz pusztulását a helytelen tartási körülmények okozzák, a túlöntözés és a téli melegen tartás. Ezek élettani betegségeket idéznek

5.

elő, amelyek legyengítik a növényeket, és a fertőzések ekkor könnyebben támadnak. Szólni kell a parásodásról, amely általában a korosabb kaktuszoknál pl. a Notocactus, Cereus stb. fajoknál jelentkezik, amely nem élősködő okozta károsodás, de kezelése sem lehetséges. Az életkor, mint kiváltó ok mellett figyelni kell a levegő túlzott páratartalmára, a nitrogén tápszer túladagolására is. Ez a parás, barna bőrszövet alulról felfelé képződik a testen. Megfelelő ápolás mellett a szépségüket veszített növények egészségesen fejlődnek.

Néhány különösen bosszantó kártevő és az azok elleni küzdelem

Gombás betegségek közül a rothadást előidézők a legveszélyesebbek. Kaktuszainknál a nedves szártórothadás, a fuzáriumos gyökér- és tőrothadás, valamint a botritiszes rothadás fordul elő. Ezeket a betegségeket fertőzött talajjal, a fertőzött tároló edénnyel, túllöntözéssel, dugványozáskor, oltáskor, vagy a helytelen kezeléssel is előidézhetjük.

Kártevők közül a gyökéren keresztül károsítanak a fonálféreg és a pajzstetvek. A takácsatkák, de különösen a gyapjastetvek támadásától óvjon meg mindenkit az Ég. A fotón látható a kaktuszosok legnagyobb, legkitartóbb ellenfele, a gyapjastetű. Ez az „átkozott féreg” kifejlett korában egy apró kis rovar, puha, rózsaszínes-szürkés teste csupán 4 mm hosszú. Büszkélkedik továbbá fátyolszerű fehér, rojtos szálakból álló palásttal, amelyet fehér viaszos por tesz igazán színpompássá, s ez ellenáll a víznek, a rovarirtószernek többségében. Komolyan kell venni az ellenük való küzdelmet, amit a szakirodalom sem tart könnyű meccsnek, amikor így fogalmaz: *"A gyapjastetű egy rendkívül agresszív, rejtett módon élő kártevő, a kaktuszgyűjtők réme, ahol a gyűjteményben megjelenik, elég nehezen birkóznak meg vele"*. Én már próbáltam, csak azt nem tudom, hogy ezek újak, vagy azok, akik rászoktak a pálinkámra? Most közvetlen a fagyok előtt vettem észre nyílt támadásukat. Gyors, alapos munkám lépései a következők voltak velük szemben:

1. Szerencsémre, a már majdnem száraz talajt könnyen eltávolítottam a gyökerekről és a cserpekekkel együtt megsemmisítettem.

2. A tetvek eltávolítására első lépésben denaturált szesszel, majd rövid száradás után,
3. lépésként rovarölő szer oldatával átitatott vattát egy kis pálcikára feltekerve, illetve fülpszikálót használtam.
4. A gyökéren és a zugokban meghúzódó gyapjasakat nem permetezéssel, hanem a növény áztatásával próbáltam eltávolítani. Az Actara WG 25, (már szabadon nem kapható), Decis, meg a boltban ajánlott Vertimec Pro rovarölő szerek bármelyikéből készítettem 1-2 liter permetlevet, és ebbe tettem bele az előzőekben talajuktól letisztított gyökerű kaktuszokat 35-40 percre, vigyázva, hogy a növény minden része merüljön el a folyadékban. Az előző akcióból tanulva úgy gondolom, hogy az áztatás sokkal egyenletesebb hatást biztosít, mint a permetezés, és a növény olyan részeihez is eljut a szer, ahová a korábbi módszerrel nem.
5. Következett az alapos szárítás a szabadban, fagymentes helyen.
6. Becsomagoltam selyempapírba őket és egy papirdobozban várják a tavaszi átültetést. Az eredményről beszámolót írok.

6. A kaktuszosok legnagyobb, legkitartóbb ellenfele, a gyapjastetű.

Minden fotó Szabó Róbert jászberényi barátom gyűjteményében készült, kivéve a gyapjastetűt, amely az enyém.

Nagy Sándor
Jászberény

Folytatás következik.

Irodalom

- SZÚCS LAJOS: *Kedvelt kaktuszok, pozsgások*. 1984.
 NAGY BÉLA: *Növényházi disznövények természetése és hajtatása*. 1986, 437-453. o.
 HUNT, DAVID R.: *The New Cactus Lexicon*
 LIBNÁR ANTAL: *Dél-Amerika legszebb kaktuszai*.
 NEMES LAJOS - SZABÓ DEZSŐ: *Kaktuszok*.
 SUBIK, RUDOLF – KUNTE, LIBOR: *Kaktuszok enciklopédiája*.

Debreceni Pozsgástár

2018. (2.) májusi újságjának tartalma

Elton Roberts
Turbincarpus panarottoi RH 151

Ficzere Miklós
Vajda Péter kaktusz és egyéb pozsgásnövény ismertetései 1837-ből

Ficzere Miklós
Filatélia: Baobab - Adansonia digitata

Fábián László
Az Astrophytum nemzetség mai szemmel. 1. Rész

Nagy Marianne
A Hoya nemzetség bemutatása

Ficzere Miklós
Cylindropuntia × viridiflora, a szép virágú fácska

Katona József
Könyvismertetés; Harald Jainta: Wild Lithops

Kiss László
Echinocereus kroenleinii (M. Lange) W. Blum & Waldeis

Ficzere Miklós
Kaktusz és pozsgásgyűjtők: Erdei Gyula

Címlap

Hátsó

Főszerkesztő a változtatás jogát fenntartja!

HÓDI TÓTH JÓZSEF EMLÉKÉRE

2018. április 24-én, 72 éves korában elhunyt Hódi Tóth József, a csákvári Arizonica Arborétum megálmodója és megalkotója. Több éve már, hogy megrendült az egészsége, ereje egyre csökkent, nem régiben kórházba került egy rosszullétet követően az intenzív osztályra, ahol erejét vissza nem nyerve, legyűrte az elmúlás. Magán arborétumában az egzóta szárazságtűrő délszaki növények honosítását végezte, ahol számtalan kaktuszt, jukkát, fenyőféléket meghonosított. Növényeiről évente katalógust, árjegyzéket jelentetett meg. Magam is több különleges növényt vásároltam tőle, amelyek a jövőben az ő emlékét jelentik számomra. A következőkben néhány cikket felidézve tisztelgünk személyének és őrizzük emlékét.

Ficzere Miklós

A NÖVÉNYTRÉNER

Írta: *Cseri Péter*. Fotók: *Brenda Tamás*

Hódi Tóth József bemutatását földbirtokvásárlásának felelevenítésével érdemes kezdeni. Nem mostanában történt, jó másfél évtizeddel ezelőtti eseményről van szó, de sokat elárul a budapesti kertészmérnökről. Hódi Tóth József ugyanis a kilencvenes évek közepén elhatározta, hogy a Vértes déli lábánál vesz egy nagyobb kertet. Nagyjából tucatnyi eladó birtokot szemlélte meg. Ezeket a mustrákon a tulajdonosok általában azt ecsetelték, hogy milyen jó minőségű a telkükön a föld, hogy milyen kiválóan teremnek a gyümölcsfák, hogy milyen csodás a szőlőültetvény. Rosszul tették, hogy dicsérték az eladó portékát. Hódi Tóth József ugyanis ilyenkor rövidre zárta

a beszélgetést: – Túl jó! – közölte kurtán, majd gyorsan elbúcsúzott. A furcsa keresgélés akkor zárult, amikor a kertészmérnök végre rábukkant a Fejér megyei Csákvár felett a Kotlóhegyen egy félhektáros zárt kertre. – Csodálatos látvány volt: augusztus közepén csak foltokban lehetett látni a kiégett fű nyomait, a gyümölcsfák félig már elszáradtak, a talajról látszott, hogy rossz minőségű erdőtalaj. Hát még amikor megtudtam, hogy a környék legszeleesebb része, ráadásul még kutat fúrni sem érdemes, mert negyven méter mélységig egy csepp víz sincs a talajban, úgy éreztem, megtaláltam az igazit. Úgy nézett ki a birtok, mint az arizonai sivatag – mondja elérzékenyülten Hódi Tóth József. Merthogy a kertészmérnök a lehető legrosszabb minőségű mezőgazdasági területet kereste: itt akarta ugyanis kialakítani azoknak a növényeknek az arborétumát, amelyek egyébként a világ legextrémebb éghajlati és időjárás körülményei között őshonosak. Mielőtt a másfél évtizede folyó kísérlet eredményeiről szólnánk, érdemes lajstromba venni a most 63 éves Hódi Tóth József életpályájának korábbi állomásait. Az világosan látszik, hogy valójában két életet élt. Nem kettős életet, mert időben egymás után következett a két szakasz. Szegeden töltötte a gyerekkorát, amikor is arról álmodozott, hogy erdész lesz belőle, ám ezt a tervét újra kellett gondolnia, amikor megtudta, hogy a soproni egyetemre matematikából is felvételizni kell. Kényszerűségből választotta a kertészetet, a mérnöki szakdiplomáját szőlő- és gyümölcsstermesztésből, illetve borászatból szerezte. Első munkahelyén, a szikrai állami gazdaságban egy zöldbab- és egy paradicsomszüret levezenylésére volt ideje, mielőtt bevitték volna 27 hónapos határőri szolgálatra. Ott aztán merészen pályát módosított. – Akkoriban novellákat és verseket írogattam, néhány meg is jelent nyomtatásban a Határőr című lapban – meséli Hódi Tóth József. – Sőt egy idő után felkértek, hogy legyek a lap munkatársa. Így kezdődött újságírói pályafutásom. Ami csaknem 24 évig tartott. A Határőr mellett több lapnál is dolgozott, utoljára a Szövetkezeti Hírmagazinnál, amelynek a szerkesztőségét 1992-ben váratlanul szélnek eresztették. Hódi Tóth József pályája ismét éles kunkort vett. A nyolcvanas évek közepétől kezdve foglalkozott télálló kaktuszok gyűjtésével, állás nélkül maradva pedig úgy döntött, hogy az addigi hobbiból megélhetést farag. Saját bevallása szerint az első években budakeszi telkén botesinálta dísznövénykertészként kaktuszok, sivatagi jukkák és ciprusok nevelésével, értékesítésével próbált a felszínen maradni. Aztán belejött a dologba. Vállalkozóként és botanikusként is. Folyamatosan képezte magát, miközben vállalkozóként szerzett jövedelméből egyrészt a cégét fejlesztette, másrészt belevágott a már említett botanikai kísérletbe. Egy olyan arborétum létrehozását határozta el, amelyben a világ legtávolabbi pontjairól összegyűjtött növényeket nevelhet, azt tesztelve, hogy miként alkalmazkodnak a magyarországi klímához. – Az volt az alapfeltevésem, hogy minden más élőlénynél jobban alkalmazkodnak a számukra megszokottól eltérő, extrém viszonyokhoz azok a növények, amelyek saját környezetükben is szélsőséges körülményekhez vannak szokva, azaz forróságban vagy éppen hidegben, esetleg a legnagyobb szárazságban vagy a legcsapadékosabb vidékeken, továbbá a legrosszabb minőségű talajon fordulnak elő – mondja Hódi Tóth József. – Ezek általában évezredek óta létező fajok, amelyek már számos klímaváltozást túléltek, ez az alkalmazkodóképesség pedig genetikailag is beléjük ivódott. Így aztán nyakába vette a világot, hogy a sivatagokból, a sarkkörön túlról, a több ezer méter magas hegyekről összegyűjtse a legvadabb viszonyokkal is dacoló növények magjait, oltógallyait. Ahová nem jutott el személyesen, onnan az interneten vásárolt, esetleg az általa mentorokként emlegetett két kutató botanikusnak – Debreczy Zsoltnak és Rác Istvánnak – a segítségével szerzett magvakat, növényeket. Ültetési naplója tanúsága szerint az elmúlt bő évtizedben 2263 növényt telepített kotló-hegyi birtokán, és ebből 1346 darab ma is él és virul. A listán többek között gyertyatartókaktusz, mamutfenyő, chilei fenyő, japán tövises vadcitrom, karmazsintölgy, arizonai ciprus és madárbirs is szerepel. – Úgy látszik, hogy ezek a növények nem olvasnak szakkönyveket, mert azok szerint a többségüknek már rég el kellett volna pusztulnia – mondja Hódi Tóth József. – Akad olyan közöttük, amelyik elvileg nem bírja a hideget, másik a csapadékhiányt, a harmadik a szélre érzékeny, a negyedik csak a savas talajt szereti – aztán tessék, mégis jól érzik magukat az arborétumban. Mindez azt bizonyítja, hogy azok a növények, amelyek a világ másik táján hozzászoktak egyféle extrém időjárás körülményhez, jóval életképesebbek másfajta szélsőséges helyzetben, sőt azok kombinációjában is.

Túlzás lenne azt állítani, hogy Hódi Tóth József túlgondozná a növényeit. Sőt valójában semmit nem tesz velük. Nem locsolja, nem metszi, nem kapálja, nem permetezi egyiket sem. Azt a felvetésünket viszont, hogy ez így „növénykínzásnak” tűnik, a kertészmérnök hevesen visszautasította. – Kísérleteimnek az a célja, hogy meghatározhassam az adott növények tűrőképességét, és a megfelelő szelektálással kiválaszthassam azokat a fajtákat és egyedeket, amelyek a magyar

éghajlati és időjárási viszonyok között is életképesek – mondja Hódi Tóth József. – Ezek a növények aztán várhatóan túlélnek majd az elkerülhetetlen klímaromlást is, így a mainál jóval szélsőségesebb viszonyok között is megmaradhatnak. Néhány évtizeden belül ezek a most még egzotikusnak számító növények népesítik majd be a magyarországi kerteket. A „növénytréner” sikereinek egyébként komoly ára volt: háromszor nősült, és háromszor vált el. Utolsó házassága a saját bevallása szerint is a kotló-hegyi arborétumra ment rá, mivel kevés ideje maradt a családjára. A szenvedély erejét mutatja, hogy mindig akad olyan egzotikus növény, amelynek a megszerzése lázban tartja Hódi Tóth Józsefet. Most éppen egy mexikói növényről, a Montezuma-fenyőről álmodozik. – Gyönyörű, harminc centi hosszú tűlevelei vannak. Mivel fagyérzékeny, igazi kihívásnak tűnik a meghonosítása. Komoly siker lenne kisselektálni egy olyan egyedet, amelyik bírja a fagyot.

Cseri Péter

Fotók: *Brenda Tamás*

Népszabadság, 2009. december 29. 303. szám, 20. o.

A FÉNY ÉS FORRÓSÁG KÖVETEI TÉLÁLLÓ JUKKÁK

Írta: *Hódi Tóth József*

Ott, ahol a Dallas című végeérhetetlen tévésorozat játszódott, igencsak megritkultak a Floridától odáig tartó dús szubtrópusi erdők. Ha tovább megyünk nyugatra, a Texas-sal szomszédos Új-Mexikó már jellegzetesen félsivatagi-sivatagi vidékein törzsés és törzs nélküli, szomszédosban is bizarr gyönyörűvé formálódott jukkák (magyar nevük pálmaliliom, nem pedig a teljesen hamis "pálmajukka") szürkés-kék levélrozzettái. Gömbös, zöldessárga, krémsárga, nyersfehér vagy éppen bordó futtatású virágaik bólogatnak a forró, száraz szélben. Még nyugatabbra, Arizona dombos-hegyes vidékein, majd Kalifornia, Nevada, Utah és Colorado kopár fennsíkjain és a belőlük minden átmenet nélkül "kiugró", vöröslő sziklákon 100-300 milliméter csapadékkal is beérő jukka-aszkéták küzdenek az életért. Ha tél közepén vetődünk arra, vastag hótakarót, csonttá fagyott növényeket találunk. A Kanadából dél felé induló hideg hullámok akadálytalanul jutnak le idáig és - ki gondolná? - a miénkénél lényegesen délibb fekvés ellenére három-öt hónapig tart a tél, mínusz 15 - mínusz 30 fokokig változatlan fagyokkal. Akár a szárazság időtartamát, akár az éves csapadék mennyiségét, akár a nyári meleg tartósságát, akár a tél szigorát hasonlítjuk

1. *Yucca angustissima coloradoi* élőhelyén.

2. *Yucca schottii*-k arizonai termőhelyükön, enyhe hólepelben.

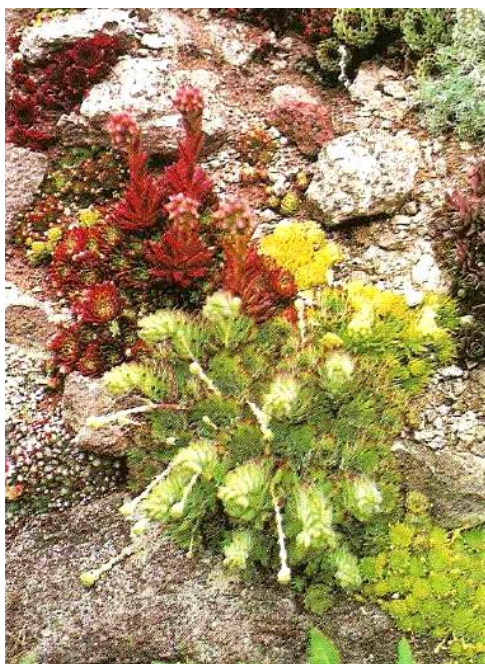
Össze a mi klímánk megfelelő adataival, azt látjuk, hogy az amerikai Délnyugat ("Vadnyugat") növényvilága kegyetlenebb megpróbáltatásokat kénytelen elviselni, mint a mi őshonos növényeink. Ez a körülmény adja meg a lehetőséget, hogy annak a tájnak az esztétikai esszenciáját a mi kertjeinkben is megjelenítsük és legszebb növényeiből kevés gondozást, öntözést meg egyáltalán nem igénylő kompozíciókat varázsoljunk. Jukkák eredetileg csak Közép- és Észak-Amerikában élnek. Legközelebbi rokonaik az afrikai *Dracaena*-k, az ausztráliai *Cordylina*-k, de az atyafiság tagjai az íriszek, az amarillisz, sőt a *Sansevieria*-k is. Jukkákat Európába először az angolok hozták be (1706), Magyarországra német közvetítéssel kerültek. A többes szám tulajdonképpen indokolatlan, mert a XX. század 20-as éveig csupán egyetlen faj, a "temetői", de árokpartokra, előkertekbe is gyakran ültetett *Yucca filamentosa* került be a mai Magyarország területére. A trianoni határokon kívül a dalmát tengerpart magyar tulajdonú nyaralóinak kertjeiben (is) sokan neveltek egy szubtrópusi származású (USA, Georgia állam) meglepően jó télálló, törzset nevelő jukkát, ez a *Yucca recurvifolia*. Az odahagyott tengerparti nyaralókból sokan mentettek át Somogy és Baranya kertjeibe, temetőibe példányokat, amelyek ott is helytálltak: 1-2,5 méter magas példányokkal is találkozni. Újabban - ha a magasodó törzsről nem szedik le a leszáradó, védelmező levélszoknyát - ez a szívós, de vízigényesebb jukka az ország északi felén is bizonyítja, hogy méltatlanul hiányzott eddig kertjeinkből. Ugyancsak kívül esik ma már határainkon a másik korai jukka-honosítási színhely, Malonya (ma Mlyňany, Szlovákia). A "virágos gróf", Ambrózy Migazzi István telepítette oda, a nevéhez fűződő arborétum létesítésekor az első sivatagi származású, keskenylevelű jukkákat - átütő sikerrel. Később a Jeli Arborétumba is hozott belőlük. Az ő nyomdokain a XX. század 70-es éveitől dr. Debreczy Zsolt és dr. Ráczy István botanikus-dendrológusok húsznál több faj és változat magját hozták be az országba. Azóta ezek a növények szívósságukkal és magas díszértékükkel kivívták a gyűjtők és mind több növénybarát elismerését. Bár még ma sem

számítanak tömegnövénynek, de már nem lehetetlen hazai kertészetben is hozzájutni fiatal példányaikhoz. Bizonyosra vehető, hogy az ország mindazon helyein, ahol kötörmelékes, sziklakibúvásos, sovány talajok vannak, nagy jövő vár rájuk. Az Alföld homok borította, forró nyárban szárazsággal küszködő vidékein is ideális növények. A ritkán látogatott, és/vagy öntözési lehetőség nélküli hétvégi telkek tulajdonosai ezen növények segítségével felhagyhatnak a vízigényesebb fajok megtartásért folytatott reménytelen küzdelemmel. A hasonló igényű és nagy díszértékű télálló kaktuszokkal, szárazság- és hidegtűrő amerikai ciprusfajokkal és az európai mediterrán kertjeinkben már régen megszokott cserjéivel és évelőivel (levendula, cipruskák, zsályák, kövirózsák, varjúhájak, Cerastiumok és társaik) együtt különlegesen szép, félsivatagi-mediterrán kert építhető. Egyértelmű, hogy biztos helyük lesz a jövő magyar kertjeiben.

Hódi Tóth József

A SZÁRAZKERT SZÉPSÉGE

Írta: *Hódi Tóth József*

1. A kövirózsák szín- és formagazdagsága a szárazkert egyik ékessége.

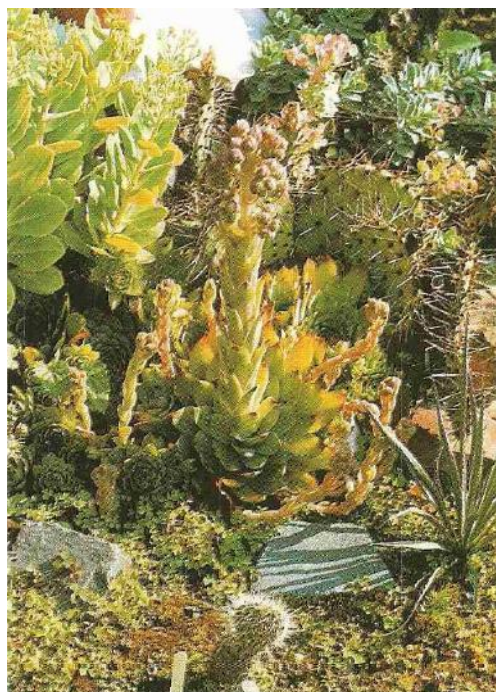
Az utóbbi tíz évjáratból négy kifejezetten aszályos volt Magyarországon, további három pedig ugyancsak az átlagosnál kevesebb csapadékot hozott. A kertbarátok a megmondható, milyen nehéz volt ilyen körülmények között szépnek megtartani az átlagos vagy annál nagyobb vízigényű növényekből álló kerteket. Sokszor a leg gondosabb és szakszerű öntözés mellett is elcsúnyultak, olykor el is pusztultak növények a hetekig tartó száraz forrásban. Mivel a Kárpát-medence időjárása mindig is szélsőségekre hajlamos volt, újabban pedig a kutatók egy része a klíma szárazabbá és melegebbé válását jósolja, akár azt is hihetnénk, hogy lassanként el kell búcsúznunk a szép, egészséges növényekből álló kertektől. Ugyanezt valószínűsíti az öntözővíz árának folyamatos emelkedése. Nos, bizonyos növények jóvoltából mégis egészen másként van. Őshonos növényeink között is találunk olyanokat, amelyek kiemelkedően jó szárazság- és hidegtűrősükkkel, esztétikus megjelenésükkkel már régen törzshelyet vívtak ki maguknak a kertkultúrában. A

rózsaszínbe hajló virágbugákkal hosszú ideig díszítő csertörzshelyet vívtak ki maguknak a kertkultúrában. A rózsa mellett például az Alföld legszilányabb talajain, minden öntözés nélkül is megél, de megtaláljuk a Bakony száraz, meszes, kötörmelékes lejtőin is. A vadon előforduló kövirózsák (*Sempervivum*) kizárólag olyan helyeken élnek, ahol szinte állandóan égeti őket a nap, tépi a szél, tápanyagot alig tartalmaz a kötörmelék. Ezek a növények és fel nem sorolt társaik éppen arra „vállalkoztak”, hogy azokat a helyeket hódítsák meg, ahol igényesebb társaik életben maradása vagy terjeszkedése teljesen reménytelen. A Közép-Európában található ilyen típusú növények fontos résztvevői a kerti növényegyütteseknek, de nincs belőlük magasságukat, alakjukat és színüket tekintve annyiféle, hogy egész kerteket lehetne velük változatosan megkomponálva benépesíteni. Az utóbbi negyedszázad alatt szerzett hazai termesztési tapasztalatok alapján azonban kimondható, hogy a világ más, igen kemény klímájú területeiről honosított növényekkel a dolog biztonságosan megoldható.

Kevésbé köztudomású, hogy Észak-Amerika nagyon száraz, félsivatagos vidékei olyan messze északra is kiterjednek, ahol a hónapokig tartó, csapadék nélküli forrásigot hosszú, a miénknél

sokszor hidegebb telek követik. Ráadásul a tengerszint feletti magasság miatt ezeken a vidékeken a száraz és tiszta levegőben nagyon erős az ibolyántúli sugárzás. Oregon, Utah, Colorado, Új-Mexikó, Arizona 1500 méternél magasabb fennsíkjain és hegyeiben ezen hatások következtében fantasztikusan szívos és bizarr formavilágú, erőteljes színeket megjelenítő növények alakultak ki az évmilliók során. Vannak közöttük fatermetű fenyőfélék és lombhullatók, cserjémagasságúak és egészen törpék is. Csatlakoztathatók hozzájuk az európai Mediterráneumban élő növények közül azok, amelyek nem csak a szárazságot, hanem a téli hideget is bírják, és - akármilyen meglepő - néhány Dél-Afrikából „átemelt”, alacsony termetű pozsgás is nagyon jól vizsgázik nálunk. Ennyiféle magasságú, küllemű növényből már komplex növényegyüttesek, azonos létfeltételeket igénylő teljes kert állítható össze. Néhány ilyen kert ma már húsz évnél idősebb Magyarországon, és amint szokás mondani, köszöni szépen, jól van.

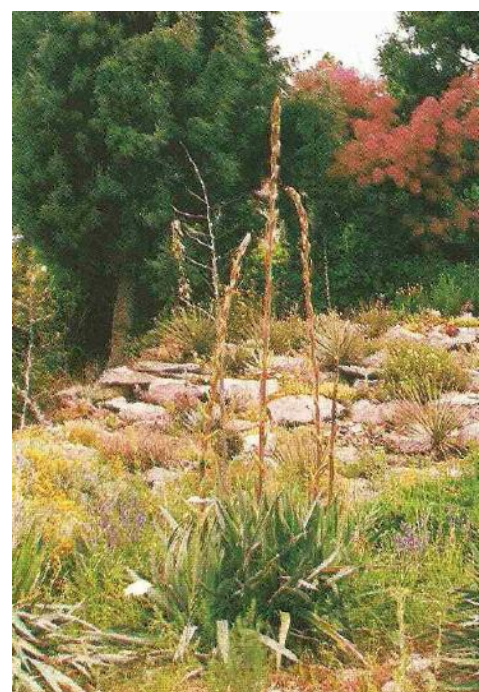
Mi kell egy ilyen kerthez? Tálán célszerűbb úgy feltenni a kérdést, hogy mi nem kell. Először is nincs szükség jó talajra, humuszban, tápanyagban gazdag termőföldre. Magyarországon bőségesen található olyan területek, ahol ez a kívánalom már a természet által „teljesített”. Az alföldi homokterületek, hegységeink, dombvidékeink kötörmelékes, esetleg sziklás lejtői, tehát azok a vidékek, amelyek hagyományos növényekből összeállított kertek számára nem vagy alig alkalmasak, éppen ilyen szárazkertek számára vannak „kitalálva”. De ide sorolható tulajdonképpen az a több százezer hétvégi üdülőtelek is, ahová a tulajdonos nem akkor és nem annyiszor tud elutazni gondozni és öntözni, mint azt az időjárás indokolná. Ugyan ezek között bőséggel van olyan, ahol nincs vezetékes víz, csak a természetes csapadékra - ha van - lehet számítani. Nem kell tehát jó talaj, nem kell rendszeres öntözés.

2. Télálló kaktuszok, varjúhájak, kövirózsák, sivatagi jukka – közös jellemzőjük a szépség és szárazságtűrés.

3. Végző mérete 3 m ennek a gyertyatartóra tóra emlékeztető kaktusznak, amely itt Arizona ciprusok előterében díszlik.

4. A köves lejtőn semmi más nem díszlene így öntözés nélkül, mint az amerikai ciprusok, a csereszömörce, a jukkák, a szantolína és a levendula.

Ami viszont kell: minél több fény és meleg. Ezek a növények akkor igazán szépek, ha a tűző nap heve, a csapadékhiány kínozza őket, ha a nap ultraibolya sugarai - amelyek erős sejtroncsolók - kiváltják belőlük az erős védőszínek kialakulását. Legjobb példa erre a kövirózsák, varjúhájak (Sedum) milliónyi színárnyalata, az amerikai Délnyugat valódi ciprusainak hamvas kékes-ezüstös viaszbevonata, a sivatagi, törszerűen keskeny és hegyes levelű jukkák kékesszürke, a télálló kaktuszok kékes, máskor bordó és lila védőszínei. Ahol az átlagosnál jobb talajok vannak vagy erősen kötött (agyagos) a föld, éppen arra lehet szükség, hogy fellazítsuk, erőteljesen vízáteresztővé tegyük. Ez homokkal, sóderrel, kőzúzalékkal oldható meg: vagy az ott lévő föld

földre terítjük 30-40 centiméter vastagságban, és legfeljebb 30 százaléknyi kerti földdel keverjük össze, vagy az eredeti talajt a jelzett mélységig eltávolítva, annak helyére kerül az imént említett laza keverék. Erre azért van szükség, mert egyes fajok, változatok éppen a sok, vagy csak pillanatnyi igényükhöz képest sok víztől károsodhatnak télen, amikor nyugalmi állapotuk miatt vízigényük szinte nullával egyenlő. Esztétikai szempontból az ilyen kert kialakítása egy nagyméretű sziklakert megformálásával rokon. Ezért még sík területen is érdemes legalább enyhé lejtőket létrehozni. Ez egyrészt „feldobja” a látványt, másrészt könnyíti a felesleges víz elfolyását.

5. A mi pipacsunk sok évig élők spanyol-francia rokona (*Glaucium flavum*) is a hazai szárazkertek díszje.

6. a jeneszter (*Spartium junceum*) és a füge (*Ficus carica*) déli lejtőkön nálunk is díszessé fejlődik, nem csak a Mediterrániumban, ahonnan származik.

7. A kaliforniai mák (*Elscholtzia californica*) egy éves növény, de laza talajon magjait szétszórva minden évben újra kel.

8. *Santolina pinnata*: a gyorsan kiszáradó, napos, sovány talajú köves lejtőt élvezi úgy, mint az igényes növények a humuszt és a bőséges öntözést.

Mivel az ilyen kertbe kívánczoló növények átlagos vízigénye még a mi száraznak minősített évjáratainkénál is jóval kisebb (200-400 mm/év), ezért általában gyorsabban növekszenek itt, mint eredeti termőhelyükön. Két-három szártagból álló kaktusztő két év múlva 0,5-1 négyzetméteres foltot alkot, amelyen nyár elején 20-80 virág pompázik minden évben! Egy, beültetésekor 20 centiméteres levelű sivatagi jukka két év múlva 50-150 levélből álló, méternél magasabb, gömb alakú túpárna, később többségük lassan törzsessé magasodik - a szabadban. Egy ötven centiméteres Arizona-ciprus két év múltán két méternél magasabb - öntözés nélkül! Viszont háromméteres magasság után növekedése lelassul, és nem kell attól tartani, - hogy mindent elnyomó óriássá válik. Summa summarum: viszonylag kis méretű, fiatal növényekkel létrehozott szárazkert az ültetés utáni harmadik évben már „összeérett”, esztétikus növényegyüttest alkot, amely télen-nyáron kimagasló díszértékű és különleges látvány. Végül még egy lényeges szempont! Mindaz esztétikai hatás, mind a kis gondozási igény és a víztakarékos fenntartás előnyeinek kihasználása végett vagy az egész kertben, vagy annak egy elválasztott részében kizárólag szárazságtűrőket érdemes ültetni. Ezek a növények egész küllemükkel a száraz, meleg, napos klímát, környezetet sugallják. Vízigényes növényekkel társítva sem jellegükben, sem igényeikben össze nem férő elemek kerülnek egymás mellé. Ennek mindig az a vége, hogy vagy a vízigényesek hálnak szomszárban, vagy a szárazságtűrők rothadnak ki. Amint felvételeink - amelyek mind Magyarországon készültek - bizonyítják, nemcsak jobb, szebb is a békesség...

Hódi Tóth József

MAGYAR KAKTUSZ ÉS POZSGÁS TÁRSASÁG PROGRAMJA 2018. I. FÉLÉVBEN

Január – Téli szünet

Február 24. szombat: Sérült növények túlélése

Előadó: Szászi Róbert

Április 14. szombat: KÖZGYŰLÉS

Április 23. hétfő: Föld napja rendezvény

Kaktuszok és állatok barátsága és egyéb érdekességek.

Előadó: Nagy József

Április 26. csütörtök: Föld napja rendezvény

Földünk különös növényei a kaktuszok. Ideje: 12:30-13:30

Előadó: Nagy József

Április 28. szombat Látványos pozsgás növények

Előadó: Rácz László

Május 10-13. csütörtök-vasárnap Kaktuszok és más pozsgás növények kiállítása és vására

Helyszín: Debrecen, Malompark Bevásárlóközpont

Május 26. szombat Látogatás a Botanikus Kertben

Szervező: Rácz László

A programok helye és ideje a külön nem jelölteké: Csapókerti Közösségi Ház Debrecen, Süveg u.3. (a Kassai úti benzinkútnál lévő Jánosi utca végén, a templomnál). Megközelíthető a 19-es autóbusszal! Kezdési időpont a jelzett napokon: délután, 16 óra!

BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉG NAPJA – MÁJUS 22.

Írta: Nagy Sándor

Földünkön sokmillió faj él és ennek csak egy részét ismerjük, ám ez a sokaság és változatoság tette lehetővé, hogy az élet fennmaradjon. Az élővilág sokféleségét a környezet átalakításával kapcsolatos emberi tevékenységek súlyosan veszélyeztetik, s ennek következménye már eddig is több tízezer faj eltűnése. Mind többször halljuk, hogy korunk a kihalások kora, és a fajpusztulás

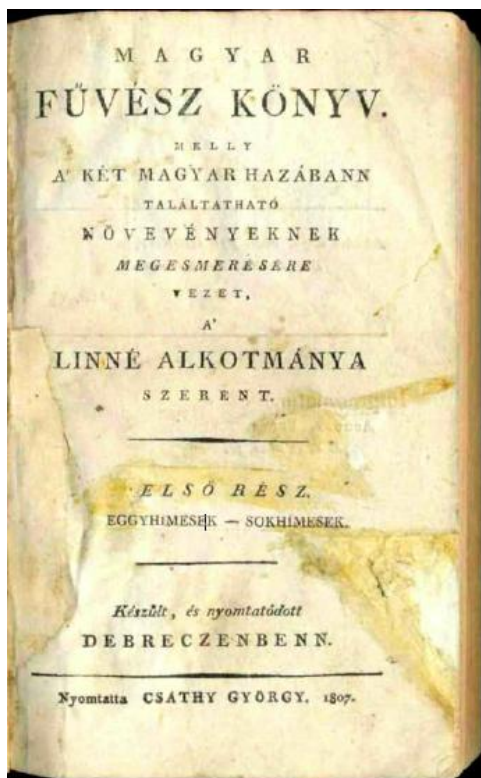

olyan méreteket ölt most, mint amilyen kevésszer fordult elő a földtörténeti korok során eddig. Egy lényeges különbség azonban van a múltban történt és a most tapasztalható kihalási hullámok között: a fajok eltűnésének háttérében most nem egy becsapódó aszteroida vagy egy szokatlanul aktív vulkanikus tevékenység áll, hanem egyetlen egy faj, az ember. Több ezer év telt el mire az ember a biológiai sokféleség létezését felismerte. Újabb évszázadok teltek el annak csökkenésének felismerésével. Sajnos csak ekkor kezdett az érdeklődése nőni a Föld állat és növényfajainak védelme iránt. A biológiai sokféleség nemzetközi napja, vagy más néven a biodiverzitás védelmének világnapja az élővilág sokféleségére, illetve az azt fenyegető veszélyekre igyekszik ráirányítani a széles nyilvánosság figyelmét. De miért is fontos mindez? Egyrészt etikai megfontolásból. A biodiverzitás önmagában érték és így egyetlen fajnak, az embernek nincs joga ahhoz, hogy tevékenységével fajok ezreit pusztítsa ki, vagy veszélyeztesse létüket. Ez a gondolat, a természet és a többi faj tisztelete megtalálható számos keleti vallásban, illetve a modern civilizációval szinte semmilyen formában nem érintkező természeti népeknél is, ahol a kultúra alapját képezi. A biodiverzitás megőrzésének fontosságára azonban az embert középpontba állítva is találunk okokat. A fajok eltűnésével ugyanis számos olyan faj pusztulhat ki még a megismerése előtt, amelyet valamilyen módon hasznosítani lehetne, például gyógyszerként, táplálékként, fűtő- vagy építőanyagként. Fordítsunk tehát megkülönböztetett figyelmet legalább ezen a napon a földi élet sokszínűségére és szépségére! Tegyük meg mindent, hogy környezetünkben és tágabban az emberek megértsék, hogy a biodiverzitás megóvása alapvető jelentőségű az élet – a fajok, a populációk, a közösségek és végső soron az egyik kulcsa az emberiség fennmaradásának.

Nagy Sándor, Jászberény.

A MAGYAR FÜVÉSZ KÖNYV POZSGÁS NÖVÉNYEI

Írta: Ficzere Miklós

1. Diószegi-Fazekas: Magyar fűvész könyv I. kötet címlapja.

A binominális növényneveket szórványosan már Linné előtt is sokan használtak, Linné után azonban rohamosan elterjedtek, így Magyarországon is. Az úttörő Benkő József erdélyi polihistor volt, de megtaláljuk Veszelszki Fa- és fűszeres könyvében is, igaz felemás formában, mivel a Linné-féle névhez hozzátoldotta a korábbi frázis elnevezést is. Winterl Jakab és Kitaibel Kálmán már tudatosan csak binominális neveket használ, de az ő munkásságuk kevésbé terjedt ki a növények rendszer-tanára. Az első ilyen munka, amely ráadásul magyar nyelvű rendszertan, az 1807-ben megjelent *Magyar fűvész könyv*. Szerzője Diószegi Sámuel debreceni prédikátor és Fazekas Mihály főhadnagy, mindketten tagjai a Földi János által szervezett Debreceni Körnek, amelyben nemcsak irodalmunk jeles személyeit találjuk, hanem a debreceni *scientia amabilis* képviselőit, mint Földit, Diószegit, Fazekast, Csokonait, akikről azt is tudjuk, valamilyen fokon rokonságban voltak egymással. Csokonai anyja Diószegi Sára volt. Diószegi Sámuel 1760. december 29-én született Debrecenben, a család Csapó utcai házában. Apja Diószegi Pál a Csapó utcai iskolában volt tanító, anyja Szappanos Erzsébet a lányokat tanította. Fiuk az alsó iskolai tudást az apjától

tanulta meg. Középfokú majd felsőfokú tanulmányait a Debreceni Kollégiumban végzi, ahol egyik leghíresebb tanára az ördögös Hatvani István, a matematika és filozófia professzora. Jól tanul, kiválóan bírja a latin nyelvet, matematikát, magaviseletével sincs baj. Mindezen kiválóságok eredménye, hogy 1783-tól különböző tisztségeket tölt be a Kollégiumban. Nagy álma vált valóra, amikor 1787 februárjában beiratkozhatott a göttingai egyetemre, ahol két évet tölt el. Itt már tanulhatta kedvenc tárgyát, a botanikát és nagy hatással volt rá Gmelin professzor, aki Linné tanainak követője. Diószegi Sámuel Göttingából mint jól felkészült, botanikában jártas tudósként került haza. Mivel apja 1781-ben meghalt és özvegy édesanyját neki kellett eltartania, 1789 májusától Hajdúnánás református papja, majd ez év decemberében feleségül veszi Fazekas Mihály testvérét Fazekas Máriát. 1793-ban Hajdúböszörménybe hívják prédikátornak, ahol 10 éven keresztül szeretett lelki pásztora a népnek. Az 1796-ban hazatért Fazekas Mihályt és Diószegit a közös érdeklődés, a növények szeretete egyre közelebb viszi egymáshoz, amely a rokoni szálakkal kiegészülve szoros barátságot teremt a két ember között. Diószegit 1799 januárjában tagjai közé választja a Brockhauseni Természetvizsgálók Társulata. Debrecenbe 1803-ban tér vissza és lett a város református papja, ahol 53 éves korában, a Fűvész könyv megjelenése után egy hónappal ragadta el a halál 1813. aug. 2-án. Diószegi sógora és barátja, Fazekas Mihály Debrecenben született 1765 utolsó vagy 1766 első napjaiban. Erre csak megkeresztelésének időpontjából lehet következtetni, amely 1766. január 6-a volt. Apja Fazekas Mihály, anyja Nagy Mária. A Fazekas család egyik őse Miskolczi Fazekas István 1593-ban kapott nemesi címet. Szüleiknek Mihály az egyetlen fiúk, akinek még volt három lány testvére. Középfokú tanulmányait a debreceni Kollégiumban végzi, itt a növénytanon és az irodalmon kívül semmi más nem érdekli. Fegyelmezetlenségei miatt szülei bentlakásra adják a kollégiumba, ahol a szigorú és egyszerű élet vallásosságra, tiszta erkölcsre, Debrecen és a

magyar haza iránti szeretetre neveli, és megragadnak benne a debreceniekre jellemző nyelvi kifejezések. Közülük néhány a tulajdonságoknak, ami miatt Kazinczy nem igazán szereti a debrecenieket, köztük Fazekast sem, és „Debrecenizmus”-sal gúnyolja őket. Tanára volt Sinai Miklós, Hatvani István, akik a többi tanárral együtt igen szigorúak voltak. A szigorúságot nehezen viselve 16 éves korában összezördül tanáraival, és 1782. ápr. 16-án kicsapják a kollégiumból. Gyermekkori vágyát-álmát beteljesítve katonának áll 16 évesen a 84. lovasezredbe. Két évvel később már káplár, 1790-ben már hadnagy, 1796. évi leszereléskor pedig főhadnagy. A harctereken is vitézül állja a megpróbáltatásokat. A török háborúban Moldvában az egyik város megszállásakor az ő vakmerősége és lélekjelenléte menti meg a megszálló magyarokat a felkoncolástól. Az egyik csatában levágják a hüvelykujját. A francia háborúkban is harcol, de már eltűnt a katonaság iránti lelkesedése. Jellemének, gondolkodásának megváltozását jól tükrözi az a kis történet, amelyet Szűcs István írt le *Szabad kir. Debreczen város történelme* című könyve 3. kötetének 979. oldalán. Fazekas a hadi zsákmányolásra engedélyezett idő alatt „bemegy egy úri házhoz, s annak igen jeles könyvtára szemébe tűnván, a könyvtárból kiszemel egy jeles könyvet, asztal mellé ül, s olvas a könyv mellett addig, míg eltelik a sarcz ideje, s akkor a könyvet visszateszi helyére, s meghajtva magát, kifelé indul. E nemeslelkűségen elámulva, a háziúr erőnek erejével egy értékes zseborát tukmált Fazekasra emlékül.” A katonaságot elhagyva 1796 végén hazatér Debrecenbe. Szülei ekkor már nem élnek, a neki jutott örökségből nyugodt, gazdálkodó életet rendez be magának, melyet kedvessé tesz számára a természet szeretete, a csendes szemlélődés, költészettel és irodalommal való foglalatatoskodás. Nem hagyják hidegen az irodalmi események sem. Egy alkalommal Kazinczy elmarasztalóan szól Csokonairól, megemlítve a debreceni gögöt. Fazekas emiatt vitába szállt Kazinczyval a „Debrecen védelme” cikkében, s ez elindítja a híres Árkádia-pört Kazinczy köre és a debreceniek között. Legkedvesebb barátaival tartja a kapcsolatot: Földivel, Csokonaival és Diószegivel. Erkölcsi tisztaságát ismerve különböző tisztségeket kap: városi esküdt lesz, a város és a kollégium pénztárnoka, de érdeklődik a városi közügyek iránt is. Levelez Kazinczyval, aki leveleiben „Főhadnagy Fazekas Mihály úr”-nak nevezi. Szerelmi kapcsolatainak a katonasággal való ide-odavonulása mindig véget vetett. Debrecen híres orvosának, Weszprémi Istvánnak egyik lányát veszi feleségül 38 éves korában, aki azonban hamar meghal, és gyermek nélkül özvegyen marad. Ettől kezdve agglegényként éli le hátralévő életét. Itt megjegyzendő, Weszprémi egy másik lánya Földi felesége. Hatvanhárom évig tartó életének hosszas betegsége, a tüdőbaj vet véget 1828. február 23-án. Nevét leghíresebb költeménye, a *Ludas Matyi* és a Diószegivel közösen írt botanikai munka, a *Füvészkönyv* teszi halhatatlanná, de tervezője és előkészítője volt a debreceni füvészkertnek, amely a mai Déri téren valósult meg. A Füvészkönyvön már Böszörményben elkezdtek dolgozni, ahol néhányszor Csokonai is meglátogatta őket, komoly füvészet-i ismereteket szerezve tőlük. A Füvészkönyv megírásának az ötlete Földitől ered, mivel ő valami hasonlót tervezett *A növények országa* címen, de ebben halála megakadályozta. Magyarországon egyre erősödött a magyar beszéd utáni vágy a természettudományokban is, így érthető elhatározásuk, miszerint a Füvészkönyv magyar nyelven íródjon. Ezt a döntést segítette a Kollégium 1797-ben hozott határozata, miszerint elrendelik minden tudomány magyar nyelven történő tanítását. A Füvészkönyvet megelőzően kevés kivételtől eltekintve a Magyar Királyságban orvosbotanikai művek jelentek meg, amelyek főleg a növények gyógyászati és más egyéb alkalmazásával foglalkoztak, többnyire latin nyelven, tartalmukban nem terjedtek ki a növények morfológiájára, rendszerére és általában egy szűkebb földrajzi területre szorítkozó növényekkel foglalkoztak. Diószegi és Fazekas három feladatra vállalkoztak: először Linné rendszerének alkalmazására, másodsor rendet teremteni a magyar növény nevek káoszában, harmadszor magyar neveket adni a növényeknek és a botanikai terminológiának. Mivel mindennapi megélhetésükért dolgozniuk kellett, ezért szóba sem jöhetett, hogy hónapos gyűjtő utakra induljanak az országban, ehelyett szabad idejükben Debrecen környékén gyűjtötték a növényeket, a növények népi neveit, de hogy jobban haladjanak, a köznépet is megkérték, hozzanak számukra ritkább növényeket. Sok birtokos is segítségükre siet, pl. a téglási Beck Pál, vagy Kazinczy barátja, Cserei Farkas. A könyv végül tízéves sok-sok fáradtságos munka után, melybe a szerzők saját elmondásuk szerint nem egyszer

teljesen belefáradtak, a helytartótanácsi cenzúra engedélyével 1807. március 21-én jelenik meg 3.000 példányban, bízva az emberek érdeklődésében. Reményük azonban nem teljesül, a könyvet alig vásárolják, a kollégium sem vezeti be, mint tankönyvet. A könyv utáni kereslet hiányán nincs mit csodálkoznunk, Magyarországon botanikát, de más tudományt csak latin vagy német nyelven tanítottak, ezért a magyar nyelven írott szaknyelvi szöveg nem talált elegendő értő fülre. Nem lett fogantatja a bevezetésben írtaknak: „Ímé ajánlunk, és általadunk édes Nemzetünknek olyan Könyvet, mellynek egyenes és egyedülvaló tzélja az, hogy a' fáknak, füveknek és virágoknak esmérésére vezessen. Ez éppenn nem arra való könyv, hogy az ember felvegye, és folytábann olvassa — mert úgy érthetetlen és haszontalan lenne: —, hanem arra való; hogy mikor elébe akad valamelly esmeretlen plánta, akkor vegye kezébe a' könyvet, és azt ebbenn felkeresheti, 's a' nevére találhat.” Az értetlenség és közönyösség ellenére a könyv a kor tudományos színvonalát képviselte, hiába voltak sokan az irigyek és ócsárlók, a szerzőknek semmi sikerben nem volt részük, hasonlóan a korábbi magyarországi orvos botanikai művek szerzőihez. Elterjedt vélemény szerint Földi János növénytani jegyzeteit felhasználta, ill. Gombocz Endre botanikus szóhasználatában „értékesítette” Diószegi és Fazekas a Magyar Fűvész Könyv megírásához. Ennek azonban semmi bizonyítéka nincsen, Földi özvegye még a botanizáló Csokonainak, a család barátjának pénzért sem adta oda férje kéziratait, amelyeket olyan jól eltüntetett az özvegy, hogy azokból a mai napig alig néhány került elő. Nagy Sándor ellenben kétségtelenül igazolta, Diószegi és Fazekas *”a Fűvészkönyv megírásakor nem ismerték Földi összeállítását s növénytani jegyzeteit, azokat tehát nem is értékesíthették. Egyébként az előszóban részletesen felsorolták az alapul vett forrásmunkákat. Ha Földi jegyzeteit is felhasználták volna, halott barátjuk iránti őszinte szeretetük és nagyrabecsülésük miatt ezt nem hallgatták volna el.”*

2. A Debreceni Kör botanizáló tagjai (balról jobbra): Földi János, Diószegi Sámuel, Fazekas Mihály, Csokonai Vitéz Mihály.

A Linné alkotta rendszer és nevezéktan Magyarországon a XVIII. sz. végén, XIX. sz. elején kezdett elterjedni, ebben a szellemiségben alkottak az irodalomtörténet által Debreceni Körnek nevezett szerveződés botanizáló tagjai: Földi, Diószegi, Fazekas, Csokonai.

Utóbbi verseiben a növények Linné féle nevét énekelte meg. Több versében is szerepel Linné neve, pl. az első magyar költemény, ahol Linné neve olvasható, a *Főhadnagy Fazekas úrhoz c.* versének egyik részlete:

Már meglátott: gereblyéjét
És kapáját elteszi,
S félig harmatos Linnéjét
Pipája mellé veszi.
Jer, barátom! lépegessünk
Kis kertednek útain,
S dohogás nélkül ne vessünk
Mások bolondságain.

Jer, s érezzük hogy nagy telket,
Többször fának ád az ég,
S kis jószágot és nagy lelket
Birni boldogabb sors még.
Jer, e répánál térdeljünk,
Jer, katsint e Tulipánt
Jer, e töknél süvegeljünk,
mind használ ez, egy se bánt.

Csokonai 1803-ban Festetics György grófnak, a keszthelyi Georgikon alapítójának küldött levelében írta, hogy a debreceni Nagyerdőn járva gyűjtötte és határozta a növényeket. Sokat segített barátainak a fűvészeti kutatásokban és Linné rendszerét fordította magyarra. (Beke 1935). Sajnos Csokonai 1805-ben meghalt, még mielőtt megjelent volna a Fűvész könyv. A Magyar Fűvész Könyv egy példányát a szerzők a kollégium professzorával, Budai Ézsaiással küldték meg Kitaibel részére, aki latinul írt levelében az alábbiakat válaszolta Ernyey fordításában:

*Nagytekintetű Diószegi úrnak
Kitaibel Pál szíves üdvözlését!*

Már éppen útra kelni készülődtem, amikor nagytekintetű Buday úr kezéből — akit sokszorosan tiszteltetek — megkaptam az Ön kitűnő botanikai művének első részét. Akkor sok más sürgős teendővel elfoglalva, kénytelen voltam elhalasztani szíves köszönetemet visszatértemig. És most íme, alig hogy megjöttem, már itt találom a műnek második részét is, e számomra valóban igen becses ajándékot, amelyért Önöket, Érdeműs Uraim, örök hálám illeti, egyrészt, mert engem figyelmükkel kitüntettek, másrészt, hogy ezen éppoly nehéz, mint hasznos művet megírták. Ez nekem latinul megírandó művem: Flora Hungariae számára biztos vezérül fog szolgálni, mert a népies magyar nevek gyűjtésében magam is fáradoztam, de eddig sajnos, kevés sikerrel. A Waldstein gróf Őméltósága számára szánt példány neki már megküldetett és ő hálás szívvel fogja venni. Nem mulaszthatom el ez alkalommal, hogy fel ne tárjam Önök előtt tervemet azon módszer felől, amelylyel bárki is hozzájárulhatna a Flora Hungariae tökéletesítéséhez és nekem könnyű alkalmat adna megismerkedni növényekkel. Ugyanis, ha azt látják, hogy az Önök dicséretes törekvése szándékot és vágyat ébresztett megismerni a növényeket, ajánlom, adják neki azt a tanácsot, hogy ami növényt csak gyűjt, virágzó állapotban, azaz több példányát vegye és rendszeren papírban kiszárítva, csak a lelőhely megnevezésével és számmal (a név megadása nélkül) küldjön el néhányat nekem, a többit pedig ugyanazon szám alatt tartsa meg magának: így az egyes növények rendszertani nevét neki megírhatnám és szívesen is meg írom

Isten áldjon!

Kitaibelnek hivatalból is foglalkoznia kellett a Fűvész könyvvel, mivel a helytartó tanács kérésére az egyetemi magisztrátus őt bízta meg a véleményezéssel, aki a könyvről több oldalas jelentést írt. Az előbbi levélből is tudhatóan Kitaibel a szerzők „kitűnő botanikai művének” nevezte. Sajnos a jelentés elkallódott, a mai napig nem került elő. Az azonban bizonyosan tudható, hogy kedvezően nyilatkozott a Fűvész könyvről, s ennek eredményeként a Helytartótanács Dicsérő okirattal ismerte el Diószegi és Fazekas munkáját. A kedvezőtlen fogadtatás két évtized múltával az ellenkezőjébe fordul, igaz, később is voltak, akik a Fűvész könyv lekicsinylésében, érdemei elhallgatásában, hibái felnagyításában lelték örömüket, sajnos, ilyennel még a közelmúltban, de napjainkban is találkozhatunk. Fazekas még megélhette, amikor a református egyház vette gondjaiba a megmaradt példányokat, majd 1827-ben árulni kezdik a kollégiumban a többi tankönyvvel együtt. 1841-től 1846-ig a Kendeffy-alapítvány terhére a tanuló ifjúság számára 50 darabot adtak át. A Fűvész könyv minden példánya elfogyott 1874-re, és tervbe vették átdolgozását és újabb kiadását, mivel hasonló mű egyetlen sincs iskolai használatra. e terv azonban több ok miatt nem járt sikerrel.

Diószegi és Fazekas teljesítették, amit vállaltak. Könyvük az első magyar nyelvű növényrend-

3. A Konya kösöny (*Cotyledon major* ma *Umbilicus rupestris*).

Bonelli, G.: *Hortus Romanus juxta Systema Tournefortianum*, 1. kötet, 35. tábla. (1783-1816)

humifusa. A *Crassula verticillata* név valószínűleg elírás, helyesen *Crassula verticillaris* L., de a név megoldatlan. A *Cotyledon peltatum* név csak mint *C. peltata* ismeretes (Wendl 1782), amely ma szinonimája az *Umbilicus horizontalis*nak.

DIÓSZEGI SÁMUEL ORVOSI FÜVÉSZ KÖNYVE

A Magyar Fűvész könyv folytatása a Diószegi által önállóan megírt *Orvosi Fűvész könyv*, mint „*A Magyar Fűvész könyv praktikai része*”, melyet nyomtatott Csáthy György 1813-ban Debrecenben. „*A fűvészek és nemfűvészek számokra készült, és közhasznavehetővé tétetett Debreczenbenn*”. A könyvben ismerteti a növények orvosi használatának lehetőségeit; „*E szerint ez a Könyvetske Orvosi Fűvész Könyv: mert a fűveket esmérni szeretőknek megmutatja azt a mit kívánnak, t. i. a Hazai Plántáknak erejét és orvosi hasznait*” Majd így folytatja: „*Mivel hát ezen könyvecskének célja szerint, itt ingyen sem az a Kérdés: Meljik betegséget mivel kell gyógyítani? hanem ez: Meljik plántának, minémű ereje van? és mitsoda nyavalyákban lehet hasznos? látnivaló, hogy ez teljességgel nem orvosló könyv; és azt éppenn nem kell várni tőle, hogy az orvoslás módját tanítsa.*” A könyvben pozsgás növények, így az Aloe, Sedum (Szaka), Crassula (Pozsga), Portsín, Sempervivum (Fülfű) „*orvosi hasznait*” is leírja. A könyv végén található a „*Toldalék lajstromok*”, az a három lajstrom, amelyek tartalmazzák azokat a neveket, amelyeket Diószegi alkotott meg, továbbá azt a megközelítőleg 1500 magyar népies növénynevet, amelyek jelentését és „*deák*” azaz latin nevét is megadja. Mindez együtt az első magyar botanikai szinonima szótár, és ma ezt tartjuk a könyv legértékesebb részének. A Diószegi alkotta magyar növénynevek közül több százat ma is használunk. Nemi neveknek megtartja a nép közt forgó kaktus, aloes, fülfű, portsín és szaka (Sedum) neveket, de a Varjúháj kifejezést nem találjuk nála.

222. Pozsga (*Crassula*)

Szorító ereje van, hasmenést, orrvér folyást 's a't. elállít.

244. Áloes (*Aloe*)

Ennek sok fajait termesztik nálunk az Uraságok kertjeibenn: hazája pedig, a' földnek melegebb része. Ott, a' szárölelő Áloesből, meljnek levét kifatsarják, 's a' nap melegénn megsűrítik,

szertan, amely a legteljesebb ismertetése Linné rendszerének, de némi változtatással, mert a szerzők ráéreznek egy Linnét meghaladó természetes rendszer fontosságára. Megalkotják a botanikai morfológia magyar szakkifejezéseit, ez közel ötszáz szakszó, s nagyrésztük a mai napig használatos. A magyar botanika első olyan könyve, amely alkalmas a növények meghatározására, épp ezért kézikönyvként használta Kossuth Lajos és Jókai Mór. Utóbbit gyakran látták Komárom környékén barangolni, kezében a Fűvész könyvvel. Földi János intelmeit betartva, olyan magyar növény neveket alkotnak, ill. tartanak meg, amelyek rendet tesznek a nevek zűrzavarában. Nem volt szándékukban minden távoli növénynek magyar nevet kitalálni, van ahol megtartották a latin nevet, de a magyar nyelvhez igazították a kiejtést, pl. paszuly = phaseolus. Minden magyar kaktusz név az ő alkotásuk, korábban azok nem fordulnak elő.

A Magyar Fűvész könyv pozsgás növényeit a táblázatban találjuk. Ahol a jelenleg elfogadott név helye üres, ott a Fűvész könyv latin neve ma is elfogadott.

A *Cactus opuntia* és a *Cactus ficus-indica* Linné nevek ma egyformán a *Opuntia ficus-indicá*t azonosítják. Jelen esetben a Kisfige kaktus magyar név segít az eligazodásban, és mint arra már más helyen rámutattam, ez az *Opuntia*

készítik azt a' setépej színű gyanta forma Áloest, meljet a Patikákban tartanak. Legjobbnak tartják azt, melj az Arabia alatt lévő Soccotara nevű Szigetben terem, és készül; ámbár a' másutt termőnek is csak az az ereje és haszna. Ez az Áloes, keserű ízű, hevítő, a' Sáfránhoz hasonló szagú: ereje pedig belsőképpenn hashajtó, gyomorerősítő; külsőképpenn, ha porát az éves sebekre, és a' revesedő tsontokra hintik, vagy a' megtüzessedett könyhező szembe fújják; azokat meggyógyítja. Különös az Áloesnek tulajdonságában az, hogy ebből két vagy három gránnak, éppenn az az ereje van a testben, mintha az ember 15 vagy 20 gránt venne bé; ha pedig ennél is többet vészen valaki, kínos hastekerést okoz. Különös továbbá az is, hogy a' gyomorbann, és vékony belekben, ennek semmi tisztító erejét nem lehet tapasztalni, hanem csak a' vastag belekben, és kivált a' végbélben, és hogy egyszeri bevétel, egy széknél többet nem tsinál, az is pedig nem híg, a' minéműt a' más purgáló szerek okoznak, Minthogy főképpenn a' végebet ingerli, ez által a' megrekedt aranyeret, sőt néha a' havitisztúlást is elindítja; és éppenn ezért, a' gyakori vele élés, az aranyerre hajlandó személyeknek igen veszedelmes; veszedelmes a' száraz természetűeknek, a' borral bővonn élőknak, a' vérpökésre hajlandóknak, a' terhes Asszonyoknak is; hanem a' bőv nedvességű, és puha testű személyeknek hasznos lehet; de jobb e' nélkül átaljában ellenni, mert a' mi hasznos ez tehet, azt, más bátorosabb. szerek sokkal jobban teljesítik. Az Áloest pilulákban szokták beadni, és némeljek azt hiszik felőle, hogy a' megrekedt aranyeret elindítja, a folyót pedig megrekeszti. Az Aloes a' kutyáknak, matskáknak, rókáknak halálos méreg.

298. Szaka (Sedum)

A' Bablevelű Szaka húsos levele, nyálkás, és egy kevésbé savanyú ízű, hívesítő erővel bír. Őszvetört leveleivel, a' vakaranyér tsútorodásait, a' körömmérget, pokolvart, és más veszedelmes fekélyeket borogatni hasznosnak tartják.

A' borsos Szaka, tsípős ízű, vérhígító, hányató, és vizellethajtó erővel bír. Némeljek a' negyednapi Hideglelésben, Skorbutban, és Vízi betegségben, hasznosnak tartják; és külsőképpenn, a holttetem elosztatására ditsérik.

307. Portsinn (Portulaca)

A' kövér Portsinnak vért vékonyító, vizellet indító, és hívesítő ereje van. A' vizellet tsípősségét meggyógyítja, az epesáros, és hagymázos hideglelésekben hasznos. Szokták enni saláta gyanánt, vagy levesben.

312. Fulfű (Sempervivum)

A' ró'sás Fulfű terem a' Kősziklákban, és természetűdik a' Házfedelekben; tsípős, kevésbé savanyú fojtós ízű, és hívesítő, 's kevésbé szorító erővel bír. Belsőképpenn javasolják a' Hektikában, és Vérhasban. Külsőképpenn a' kifatsart levét, a' sebes száj öblögetésére, 's gargarizálására, az égéseknek, megtüzésült vakaranyér tsútorodásainak, 's a' meghasadozott tsetsbimbónak enyhítésére és gyógyítására ditsérik. Ha őszvetört leveleit a' homlokra rakják, a' hideglelés béli bódulást távoztatja. — Eleink Fulfűnek talám azért nevezték; mert a' fülnek nyavajában hasznosnak tapasztalták. Ha ennek magvát beadják a' pókos Lovaknak, azokat meggyógyítja.

Ficzere Miklós

Irodalom

BEKE ÖDÖN: Csokonai Vitéz Mihály mint botanikus. Term. tud. Közi. Pótfüz. 67: 8-14. 1935
 DIÓSZEGI SÁMUEL: *Orvosi fűvész-könyv*, mely a magyar fűvész-könyv praktika része. A fűveszek és nem fűveszek számokra készült, és hasznavehetővé tétett Debreczenben. Csáthy György Kiadása, Debrecen, 1813.

DIÓSZEGI SÁMUEL, FAZEKAS MIHÁLY: Melly a' két magyar hazában találtatható növényeknek megismerésére vezet, a' Linné alkotmánya szerént. Csáthy György Kiadása, Debrecen, 1807.

KIMNACH ÖDÖN: Kitaibel Pál levele Diószegi Sámuelhez. Irodalomtörténeti Közlemények 13. évf. 1. füzet, 1903. 91-92. o.

© Ficzere Miklós

A MAGYAR FÜVÉSZ KÖNYV SZUKKULENS NÖVÉNYEI 1807.

A Fűvész Könyvben használt magyar és latin név	Jelenleg elfogadott név
Pozsga - Crassula	
Bogernyős pozsga – <i>Crassula rubens</i>	<i>Sedum rubens</i>
Gyűrűs pozsga – <i>Crassula verticillata</i> = <i>C. verticillaris</i>	
Áloes - Aloe	
Szárölelő aloé – <i>A. perfoliata</i>	<i>Aloe ferox</i>
Gyöngyös aloé – <i>A. margaritifera</i>	<i>Haworthia margaritifera</i>
Nyelvlevelű aloé – <i>A. lingvaeformis</i>	Megoldatlan név
Két-soros aloé – <i>A. disticha</i>	<i>Gasteria disticha</i>
Tarka aloé – <i>A. variegata</i>	<i>Aloe variegata</i>
Kösöny - Cotyledon	
Konya kösöny – <i>C. umbilicus</i>	<i>Umbilicus rupestris</i>
Pettegetett kösöny – <i>C. peltatum</i>	<i>Cotyledon peltatum</i>
Felálló kösöny – <i>C. lutea</i>	<i>Umbilicus luteus</i>
Szaka - Sedum	
Gyűrűs szaka – <i>S. verticillatum</i>	
Bablevelű szaka – <i>S. Telephium</i>	<i>Hylotelephium maximum</i>
Heverő szaka – <i>S. anacampseros</i>	<i>Hylotelephium anacampseros</i>
Kortsos szaka – <i>S. hybridum</i>	<i>Phedimus hybridus</i>
Lapitzkás szaka – <i>S. spathulatum</i>	<i>Sedum cepaea</i>
Horgas szaka – <i>S. reflexum</i>	<i>S. rupestre ssp. rupestre</i>
Sziklai szaka – <i>S. rupestre</i>	
Fejér szaka – <i>S. album</i>	
Fakó szaka – <i>S. glaucum</i>	<i>Sedum hispanicum</i>
Borsos szaka – <i>S. acre</i>	
Hatszögű szaka – <i>S. sexangulare</i>	
Egynyári szaka – <i>S. annuus</i> helyesen <i>S. annuum</i>	
Gyapjas szaka – <i>S. villosum</i>	
Gyászoló szaka – <i>S. atratum</i>	
Portsín - Portulaca	
Kövérsín – <i>P. oleracea</i>	
Fülfű - Sempervivum	
Rózsás fülfű – <i>S. tectorum</i>	
Gombos fülfű – <i>S. globiferum</i>	
Hegyi fülfű – <i>S. montanum</i>	
Szaka fülfű – <i>S. sediforme</i>	<i>Sedum sediforme</i>
Kaktus - Cactus	
Tsetses kaktus – <i>C. mammillaris</i>	<i>Mammillaria mammillaris</i>
Dinnye kaktus – <i>C. melocactus</i>	<i>Melocactus caroli-linnaei</i>
Négyesegű kaktus – <i>C. tetragonus</i>	<i>Acanthocereus tetragonus</i>
Hatszögű kaktus – <i>C. hexagonus</i>	<i>Cereus hexagonus</i>
Kisfige kaktus – <i>C. opuntia</i>	<i>Opuntia humifusa</i>
Nagyfige kaktus – <i>C. Ficus Indica</i>	<i>Opuntia ficus-indica</i>
Bojtvirág - Mesembryanthemum	
Szárnyas bojtvirág – <i>M. pinnatifidum</i>	<i>Aethephyllum pinnatifidum</i>
Szíves bojtvirág – <i>M. cordifolium</i>	<i>Mesembryanth. cordifolium</i>
Jeges bojtvirág – <i>M. crystallinum</i>	<i>Mesembryanth. crystallinum</i>
Isztragor - Pelargonium W. Geranium L.	
Szagos isztragor – <i>P. odoratissimum</i>	<i>Pelargonium odoratissimum</i>
Paizsos isztragor – <i>P. peltatum</i>	<i>Pelargonium peltatum</i>
Déli isztragor – <i>P. australe</i>	Megoldatlan név
Érdes isztragor – <i>P. asperum</i>	Megoldatlan név

POZSGÁS-MUNKANAPTÁR — AKTUÁLIS TEENDŐK MÁJUS HÓNAPRA

E rovatunkban hónapról hónapra összegyűjtjük a jellemzően előforduló ápolási munkákat, amelyek pozsgás növényeink sikeres nevelését segítik.

1. Májusban már nagyon sok kaktusz elkezd virágzását. Az üvegházban, fóliásátorban tartottak hamarabb, a szabadba kihelyezettek később virágzanak, de ez utóbbiak virágzása hosszabb időre kiterjed a természetesebb, időjáráshoz jobban igazodó körülmények miatt. Ha magot szeretnénk fogni, akkor a virágokat finom szűrű ecsettel mi is beporozhatjuk, társulva a méhecskékhez.

2. Dugványozásra, oltásra május az egyik legkedvezőbb hónap. A növényi részek már vitálisak, az alanyok is állapota is kedvező, mivel azok fejlődése megindult és nedvdúsak. Az oltásokat végezzük a legmelegebb napokon. Még jobb, ha ez páras meleggel társul.

Echinocereus viridiflorus (SB786, Chaffee, Wyoming) már virágzik a sziklakertben. Kép: Ficzer Miklós.

kolással szoktassák növényeiket a napsütéshez. A szoktatás ideje 2-3 hétig is eltarthat. egyes növények pirosas színeződése a növény napsugárzás elleni védekezését mutatja. Az elszíneződés egy bizonyos mértékig nem káros. Idővel, ahogyan a növény hozzá szokik a napsütéshez, ez az árnyalat eltűnik, és fokozatosan visszatér az eredeti szín. Az epifita jellegű kaktuszokat („levélkaktuszok”) és a Tillandsziákat helyezzük valamilyen fa lombkoronája alatti árnyékba valamelyik alsó ágra felfüggesztve.

5. Az üvegházban, fóliásátorban elhelyezett növények igénylik a szellőztetést. A szellőztetés mértékét igazítsuk a külső hőmérséklethez. Mértéke szabályozható ventilátorral, ill. többkevesebb nyílászáró nyitásával és zárásával. Nagyobb melegben intenzívebb, kevésbé meleg időben lanyhább szellőztetés javasolt. Most már öntözhetünk a következő szabály betartásával: **az egyik öntözést mindig akkor kövesse a másik, amikor a cserép talaja teljesen kiszáradt!!**

6. Végezetül egy nagyon fontos, de sokszor elmulasztott feladat! Sokakban felvetődhet, miért pusztul el látszólag ok nélkül egyik-másik növény? Az ok keresését kezdjük a cserép aljának megtekintésével, amikor sokszor az ott lévő nyílások fehéres eltömődését figyelhetjük meg. Az eltömődés oka az öntözővíz talajban való lefelé szivárgása közben feloldódott különböző sók és ásványi anyagok kiválása. A kiváló anyagok a nyílásokat eltömik, a fölösleges víz nem tud elfolyni, és a talajban szinte észrevehetetlenül pangó víz növényünk kipusztulását okozza.

Ezért soha se feledjük el átnézni tavasszal cserepeink alját, és az észlelt eltömődéseket egy alkalmas eszközzel, pld. ecset végével, vagy egy megfelelő fadarabbal vagy bármi egyébkel távolítsuk el.

FRIČ-I MEGNEVEZÉSEK ÉS A MA HASZNÁLTOS ALAKJUK

MELLÉKLET „ALBERTO VOJTĚCH FRIČ, EGY RENDKÍVÜLI ÉLETÚT” CÍMŰ SOROZATHOZ 4. RÉSZ

Írta: *Fábián László*

Ebben a jegyzékben azok az elnevezések is szerepelnek, amelyeket ő fedezett fel újra, saját nevet alkalmazott rájuk, esetleg le is írta őket. Néhány hasonló jegyzékből igyekeztek ezeket az elnevezéseket kihagyni, főleg, ha azokat Frič munkatársai gyűjtötték, vagy az útjai során, vagy mint önálló begyűjtők. Ezért például a hasonló jegyzékek szerzői meg sem említik a *Napina mandragorana* Frič n. n. fajt, melyet barátja küldött neki Mexikóból és később Backeberg áthelyezte a saját *Gymnocactus* nemébe, mint *G. mandragora* (Frič) Backbr. Frič a másoktól származó növényeket sohasem titkolta el, de nem is különítette el a saját felfedezéseitől. Ezzel megnehezíti a jegyzék elkészítését, mert sokszor nem tudhatjuk, hogy az egyes fajok milyen módon kerültek be gyűjteményébe. Ki kellene vonni belőle ezeket a neveket, annak ellenére, hogy Fričnek tulajdonítják őket. Ilyen növénye például a *Notocactus muller-moellerii* Frič faj, melyet Frič megjegyzései szerint Muller-Melchers úr talált Montevideónál, csak három példányban. Ennek ellenére a jegyzéket ilyen formában jelentetem meg, hogy a Frič sorozatomban szereplő megnevezések mindenki számára világosak legyenek. Ha annak idején Frič az összes megnevezését a szabályoknak megfelelően írt volna le, teljesen eltérő neven ismernénk ma kedvenceinket. Mivel 2015-ben megjelent a kaktuszok-családjának újabb értelmezése, ezért a nemzetségneveket e mű szellemében fogom megjeleníteni. A melléklet csak átfogóan ismerteti azokat a fajokat, melyeket Frič felfedezett, vagy munkatársai fedeztek fel. Az összes általa említett taxon kitenne egy vaskosabb füzetet. Például csak a *Rebutia* nemzetségnél több mint 300 nevet említ. A *Hymenolobivia* nemzetsége sem tartalmaz kevesebb megnevezést. Igyekeztem főleg azokat a fajokat jegyzékbe szedni, melyek előfordulnak Frič sorozatomban. Talán az olvasónak ilyen módon sikerül majd fogalmat kapni arról, hogy milyen hatalmas munkát végzett el az élete során.

Fábián László
Udvard, Szlovákia

MICROSPERMIA Frič = **PARODIA** Speng.

albiflora Frič n. nud. = (*M. sanagasta* v. *albiflora* Frič n. nud. ?)

albihamata Frič n. nud.

brevihamata Frič n. nud. = (*P. brevihamata* W. Hge. ?)

cruci-albicentra Frič n. nud. = *M. cruci-albispina* Frič. n. nud.

cruci-nigricentra Frič n. nud. = *M. cruci-nigricentra* Frič n. nud. = *Parodia cruci-nigricentra* (Frič) Šubík

gigantea Frič n. nud. = *Parodia stuemeri* (Werd.) Backbrg.

gigantea v. *jujuyana* Frič n. nud.

gigantea v. *nigrispina* Frič n. nud.

intermedia Frič n. nud.

jujuyana Frič n. nud. = (*M. gigantea* v. *jujuyana* Frič n. nud. ?) = *Parodia jujuyana* Frič ex Šubík

nivosa Frič n. nud. = *Parodia nivosa* Frič ex Backbrg.

nivosa v. *golgata* Frič n. nud.

rigidispina Frič n. nud. = *M. rigidissima* Frič n. nud. = *Parodia catamarcensis* Backbrg.

robusta ?

rubriflora Frič n. nud. = (*M. rigidissima* v. *rubriflora* Frič n. nud. ?)

rubrihamata Frič n. nud. *Parodia mutabilis* Backebrg. (Marsoner gyűjtéséből)

rubrihamata v. *flavihamata* Frič n. nud.

sanagasta Frič n. nud. = *M. sanagasta* Frič n. nud. = *Parodia sanagasta* (Frič) Wgt.

sanagasta v. *albiflora* Frič n. nud.

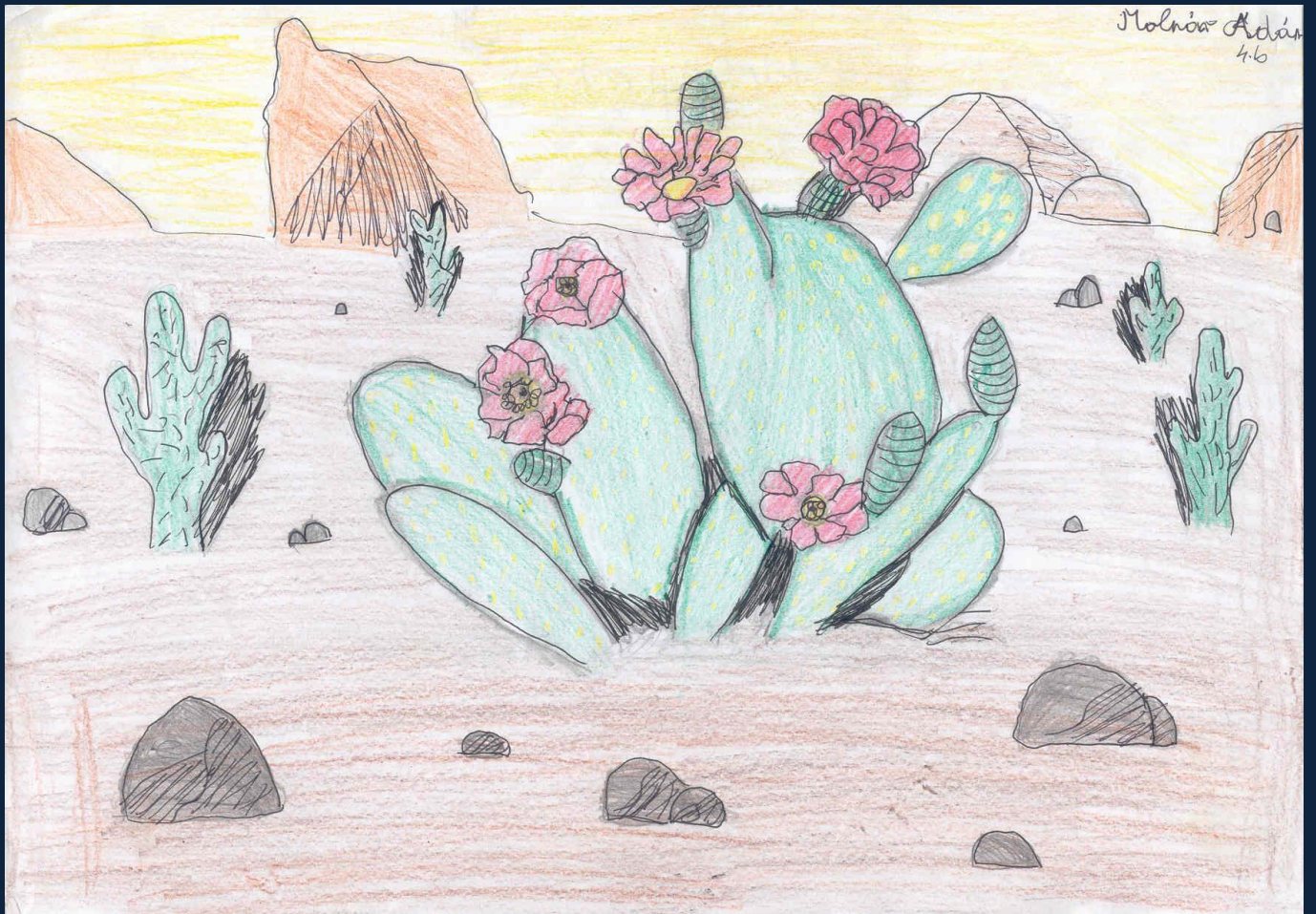
- sanguiniflora* Frič n. nud. = (*M. sanguinea* Frič n. nud. ?) = *Parodia sanguiniflora* Frič ex Backbrg.
sanguiniflora v. *violacea* Frič n. nud. = *Parodia sanguiniflora* v. *violacea* (Frič) Borg.
tricentrispina Frič n. nud.
villosa Frič n. nud.
NEOWERDERMANNIA Frič
vorwerkii Frič
NOTOCACTUS (K. Sch.) Berg.
apricus (Arech.) Berger
apricus v. Frič n. nud.
brasiliensis Frič n. nud.
floricomus v. *ruber* Frič n. nud. (*N. floricomus* v. *rubra* Frič n. nud.) = *N. floricomus* v. *rubrispinus* Backbrg. ?
floricomus v. *spinosissimus* Frič n. nud. = *N. floricomus* v. *spinosissimus* Frič ex Buining
mammulosus v. *ruber* Frič n. nud. = *N. mammulosus* v. *rubra* Frič n. nud.
minimus Frič et Kreuzinger
muller-melchersii Frič n. nud. (*N. mueller-melchersii* Frič n. nud. = *N. müller-melchersii* Frič n. nud.) = *N. mueller-melchersi* Frič ex Backbrg.
mueller-melchersii Frič v. *gracilispinus* Krainz
muller-molleri Frič n. nud. (*N. müller-mölleri* Frič n. nud.) = *N. mueller-moelleri* Frič ex Fleischer et Schütz
muricatus Frič n. nud. (nem azonos az *Echinocactus muricatus* Otto fajjal)
ottonis v. *multiflorus* Frič n. nud. = *N. ottonis* v. *multiflorus* Frič ex Buining
ottonis v. *pectinatus* Frič n. nud.
ottonis v. *schuldtii* Kreuzinger
ottonis piros virágú változat = (*N. ottonis* v. *vencluianus*?)
ottonis var. 1
ottonis var. 2
ottonis var. 3
ottonis var. 4
pygmaeus v. *uncinatus* Frič n. nud. = (*N. dolfusii*?)
rubriflorus Kolischer = *N. herteri* Werd.
submammulosus v. *charrua*?
submammulosus v. *longispinus* Frič n. nud.
submammulosus v. *ruber* Frič n. nud. (*N. submammulosus* v. *rubra* Frič n. nud.)
scopa v. *candidus* Frič n. nud.
scopa v. *crispus* Frič n. nud.
scopa v. *mayor* Frič n. nud. = *N. scopa* v. *major* Frič n. nud.
scopa v. *nigrispinus* Frič n. nud.
scopa v. *rubrispinus* Frič n. nud. (*N. scopa* v. *rubra* Frič n. nud.) = *N. scopa* v. *ruberrimus* Frič n. nud.?
sp. rio grande = (*N. leninghausii* változata?)
velenovskyyi Frič n. nud. = *N. euvelenovskyyi* Fleischer et Schütz
velenovskyyi v. *ruber* Frič n. nud. = (*N. velenovskyyi* v. *rubra* Frič n. nud.)
OBREGONIA Frič
denegrii Frič
OPUNTIA (Tournef.) Mill.
hildemannii Frič = *O. sulphurea* v. *hidmannii* (Frič) Backbrg
l'aiglonii Frič n. nud. = *O. daiglonii* Frič n. nud.
l'aiglonii v. *spinosissima* Frič n. nud.
minima v. *rubriflora* Frič n. nud.
piriai Frič n. nud.

ETIMOLÓGIA SZÓTÁR

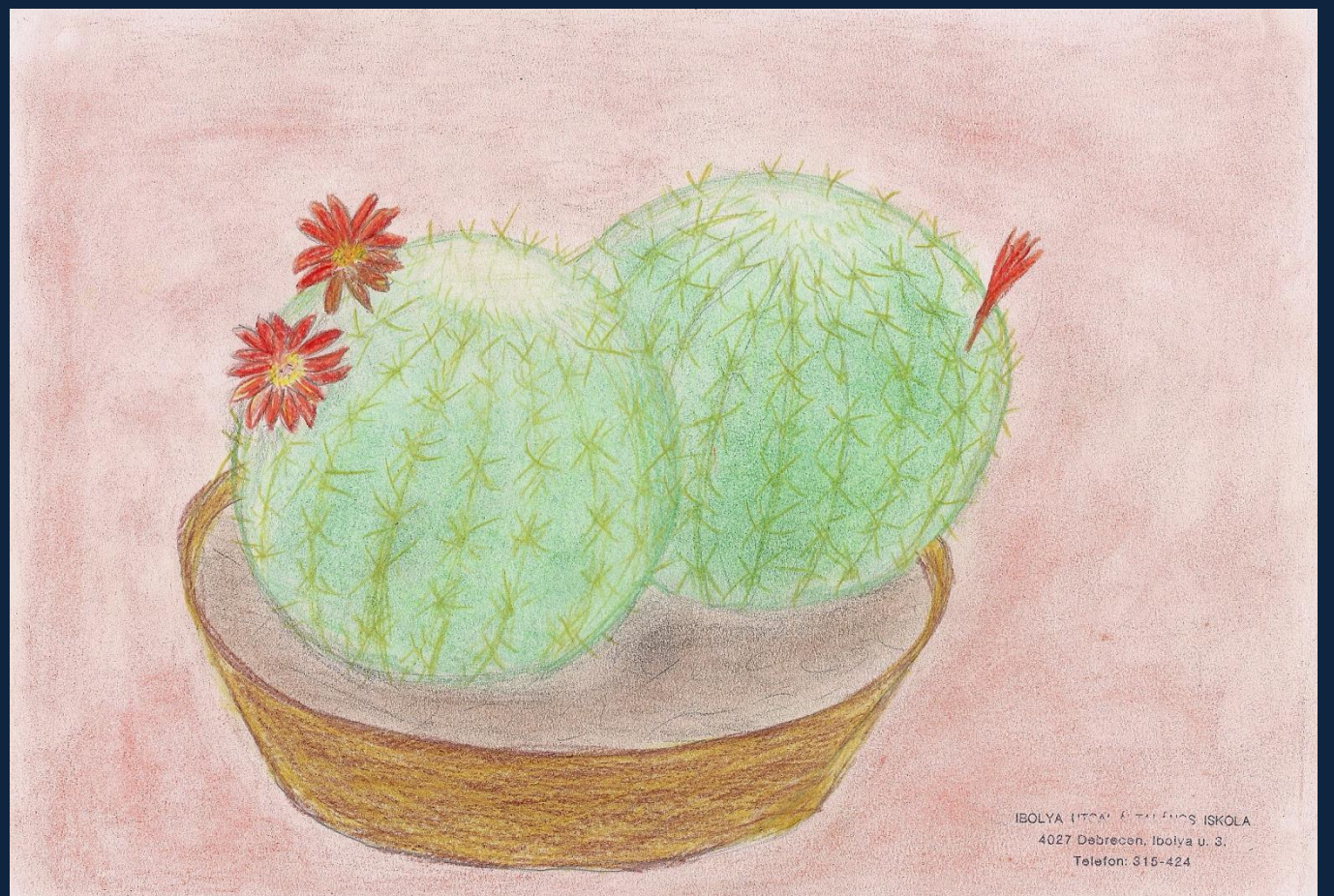
Pozsgásnövény elnevezések jelentése latin, német és magyar nyelven.
Etymological dictionary - denotation of the succulent names in Latin, German and Hungarian languages.

L

lividus	bleigrau	kékesszürke, ólomszürke
llanuraensis	benannt nach Herhunft: Llanura. Son., Mex.	Llanurából való
lloydii	benannt nach Prof. E.(R) Lloyd	Lloyd-féle
lobatum	gelappt	karéjos
lodicula		lepelpikkely
Lobivia	Anagramma aus dem Namen Bolivia	Bolivia anagrammája
loefgrenii	benannt nach Dr. A. Koefgren	Loefgren-féle
lohaniana	benannt nach W. Lohan	Lohan-féle
longiareolatus	longareoliger	hosszú areolájú
longiaristatus	langgrannig	hosszú szálkás
longicarpus	langfrüchtiger	hosszú termésű
longicaudus	pfeilschwanzig, langschwanz/ig/	nyílfarkú, hosszúfarkú
longicoma, longicomus	langschopfig	hosszú üstökű
longicornis	langhörnige	hosszú szarvú
longidens	lang/zählig	hosszú fogú
longiflorus, longiflora	langeblumig, langblütige	hosszúvirágú
longifolius	langblättrig	hosszúlevelű
longigibba	langhöchrige	hosszú magas
longihamatus	langhakig, langgehakte	hosszú horgas
longimamma	langwarzig,	hosszúszemölcsű
longisetus	langborstig	hosszú sörtéjű
longispinus, longispina	langdornig, Dornen langer	hosszú tövisű
longissimus	längstem	leghosszabb
longistaminea	lang staub fädige	hosszú porzójú
longistylus	langgriffelig	hosszú bibeszálú
loph-, lopho-,	kamm-, büschel-,	csomó, pamacs, nyaláb,
lophocereus	büschelcereus	pamacsos Cereus
Lophophora	büschelträger	dudor hordozó, dudoros
lophophoroides	lophophoro-ähnlicher	Lophophorához hasonló
lophothele	die Hügelwarze, kammwarziger	dudorszemölcs, pamacsos szemölcsű
lophe	der Büschel	csomó /virágzat/
lorata	bandförmig	szalagalakú
loricatus	bepanzert	páncélos
losenichyana	benannt nach Losenichy	Losenichy-féle
louisae	benannt nach Mrs. Louisa Hutchinson	Louisa-féle

Rajzolta Molnár Ádám 4/b. oszt. tanuló, Hunyadi János Általános Iskola, Mikepércs.

Rajzolta Kókai Máté, Ibolya utcai Általános Iskola, Debrecen.